



АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Микола Подберезський

доктор педагогічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Правове виховання — це процес формування свідомості й поведінки особи на основі спільності прав і обов'язків, що ґрунтується на законах, прийнятих суспільством. Увесь комплекс правової вихованості студента пов'язується із засвоєнням ним системи правових знань і виробленням адекватної поведінки та проявами правової активності, спрямованої на попередження протиправних і злочинних дій з боку інших осіб.

Ще в 1897 році редактор журналу «Педагогический сборник», педагог ліберального спрямування О. Острогорський відзначав, що «керівним початком поведінки людини є далеко не всі ідеї і узагальнення, які стали надбанням її розуму, а лише ті, що перейшли у переконання» [7, с.90].

Науковцями визнано, що для успішного здійснення будь-якої професійної діяльності необхідним є опанування і правовою культурою, до якої належать: знання основних законів держави й міжнародних правових норм, сформованість відповідного світогляду й переконань, дотримання правової поведінки на рівні стосунків, висловлювань, відносин у сім'ї, в службових, громадських умовах. Оскільки будь-яка професійна діяльність є одним із способів особистісної самореалізації, рівень і характер самореалізації залежать не тільки від загальнопрофесійної освіченості, а й від того, яку правову оцінку спеціаліст здатний дати процесу й результату своєї праці.

Науково-теоретичні джерела з питань професійної підготовки вчителя, формування його професійної культури [4] наголошують на багатоаспектності й багатоплановості його спеціального виховання. Останнім часом ще активніше ведуться пошуки змісту, методів, організаційних форм підготовки вчителя до спеціальної виховної роботи. На наукових конференціях ставляться і розглядаються саме питання навчання і освіти майбутнього вчителя під кутом зору його сформованості як вихователя.


Мета статті — розкрити актуальність правового виховання майбутнього вчителя на сучасному етапі.

Відомий науковець-педагог А. Алексюк [1] в більшості наукових праць звертає увагу на необхідність спеціальної підготовки вчителя до виховної діяльності в рамках його професіоналізму, відзначаючи, що підготовка вчителя до роботи в реальній середній і вищій школі — процес складний як за своїм змістом, так і за характером і методикою його організації і проведення. Щодо елементів його правової освіченості, слід зауважити, що цей компонент, щоб бути ефективним, повинен органічно вплітатись в концепцію його загальної професійно-педагогічної підготовки.

Спостереження і аналіз даних реального досвіду, як і спеціально організованого експерименту, засвідчили загальнопедагогічний характер правового виховання, оскільки права і обов'язки людини є

заданими суспільством, тобто об'єктивно створеними і існуючими по відношенню до людини, і обов'язковими для виконання кожним громадянином.


Управління процесом правового виховання громадян у нашій державі досі не набуло характеру стабільності і систематичності, спостерігається певна розбалансованість усієї системи правового виховання. Їй на сьогодні залишається невирішеним питання щодо забезпечення чіткої, з урахуванням вікових особливостей і освітнього рівня громадян, системи правового виховання. Саме тому представники педагогічної і юридичної науки працюють над проблемою побудови й забезпечення такої системи.

 особливе місце, безперечно, належить представникам юридичної науки, що вирішує правореалізуючі відносини між державами і між окремими громадянами. В загальнопедагогічному процесі об'єктивно існує проблема створення синтетичного унікального курсу «Теорія і методика правового виховання», який об'єднає всі найбільш важливі напрями юридичної, педагогічної, економічної та інших наук, пов'язаних з навчанням і вихованням.

Правознавство як окрема наука зі своїм науковим апаратом інтегрується з багатьма іншими науками, які вивчають людину, її здоров'я, мислення, почуття, сприйняття, стосунки з оточуючими і державою тощо. Вона стосується кожної людини, від народження й до останнього подиху, що й підтверджує необхідність залучення до правової освіти кожної особи.

Питання правового регулювання поведінки людини тісно пов'язані з мораллю, працею, спілкуванням. В теорії держави і права є розділ, що містить питання, пов'язані з правовідносинами, в якому розкривається найтісніший зв'язок юридичних, моральних прав і норм поведінки з соціально-психологічними й правовими вимогами до особи — громадянина держави і людини з притаманними їй індивідуальними здібностями, рівнем розвитку й вихованості.

Різниця між законами і нормативно-правовими актами, які розробляє правнична наука, і тими, що вивчаються психолого-педагогічними і соціальними науками, полягає в тому, що перша повністю заснована на здоровому глузді та реальних законних вимогах конкретних, державних документів. Усі інші науки (неправові) будуються на основі одвічних цінностей, які передаються від покоління до покоління і є предметом турботи вихователів і батьків, педагогів щодо забезпечення їх усвідомлення, культивування, збереження й дотримання і виконання.

 одночасно побачити межу між окремими законами, правовими й морально-психологічними нормами й правилами поведінки з першого погляду неможливо. Саме перехідні явища і тонкі нюанси в стосунках між людьми, між особою і державою, суспільством взагалі і конкретними громадянами зокрема є важливим складником морально-правового виховання. Більш того, значна частина педагогів правове виховання кваліфікує як елемент морального розвитку особистості. Моральне виховання, що чинить вплив на особу і виконує завдання правового виховання, визнається як найбільш природне і гуманне.

Проте, на жаль, як немає двох однакових людей, так немає і абсолютно однакових типів і характерів впливу. А тому ефективність їх, безумовно, залежить від рівня знань учителя про особливості правового статусу особистості і її морального обличчя, що може забезпечити адекватну педагогічну дію.

Науково-технічний прогрес, спеціалізація наукового знання, розвиток тих або інших процесів спричиняють на сучасному етапі появу нових галузей права. Так, несприятливий стан справ з охороною навколишнього середовища спонукав наукове співтовариство до розробки екологічного, природоохоронного права. Соціально-економічні зміни в суспільстві, пов'язані з розвитком ринкових відносин, спричинили відокремлення як спеціальних підприємницького, податкового права

тощо. Поява нових або ускладнення відомих правових явищ, нових суб'єктів права, розширення сфери цивільного обігу розширення прав громадян, інші суспільні явища привертають увагу юристів-теоретиків і юристів-практиків і стимулюють виникнення нових напрямів, які, в свою чергу, формують потребу в нових виховних і освітніх заходах.

Навіть побіжне ознайомлення з еволюційним розвитком правничої науки вказує, що нові галузі знань, торкаючись минулого й сучасного, передбачають взаємопроникнення педагогічних і юридичних норм і правил. Як і педагогіка, юриспруденція у своїй основі передбачає не покарання за злочин, а його попередження, не очікування провини, а формування свідомої потреби дотримання правопорядку.

Сьогодні ми користуємося результатами досягнень людства в галузі пізнання людської особистості: її інтелектуальних, фізичних і духовних можливостей; характеру її реакції в нормальних і екстремальних ситуаціях, в умовах холоду або спеки, в стосунках з іншими громадянами і природою.

Науки про людину і її можливості, про навчання, освіту, виховання, не скуті ідеологічними догмами, вільно розвиваються, здійснюючи пошуки об'єктивних законів і закономірностей формування особистості. Роль цих наук зростає, оскільки з утворенням незалежної держави та прийняттям змін до Конституції з'явилися об'єктивно сприятливі умови щоб утвердити демократичний, гуманістичний напрям розвитку суспільства, знайти конкретні ефективні засоби виховання і навчання.

Навчання, освіта й виховання у кожній державі як за своїм змістом, так і організацією та методикою їх здійснення, побудовою всієї структури і окремих її елементів, є результатом різних правових і законних актів: Конституції, різних кодексів, законів, підзаконних актів, указів тощо. Втілюючись у законах про освіту, правові документи потребують уваж-

ного і шанобливого ставлення, а також обов'язкового виконання [2]. Переважна більшість відносин між особами, а відносини у галузі освіти не є винятком, регламентується законами. Це зумовлює роль і значення правового виховання.

Геред багатьох ознак правового виховання на особливу увагу заслуговує та, яка вказує на цивілізовані відносини і є передумовою формування особистісної культури. З наймолодшого віку педагогічні працівники методом сугестії формують у дитині чітке, інтуїтивне сприйняття ситуативних обставин, щоб дитині було ясно й зрозуміло, як чинити в кожній життєвій ситуації. З цією метою у неї виробляється здатність чинити гармонійно й відповідно: якщо хочеш, якщо можеш, якщо мусиш. Таким чином, питання правового виховання дітей і молоді є завданням загальнопедагогічним, бо має на меті забезпечити кожного вихованця знаннями про свої права і обов'язки (природні і соціальні, моральні і юридичні). Правове виховання передбачає також формування і самовиховання адекватної поведінки і відповідного ставлення до чинного законодавства.

Озброєння правовими знаннями і вироблення відповідної правової поведінки є, таким чином, невідкладним завданням всієї системи освіти і виховання.

Завдання правового виховання вчителя виділяється в окрему педагогічну проблему, оскільки останній за своїм професійним і соціальним призначенням є повновладним представником держави. Сутність, специфіку, норми життя здатний донести до підростаючих поколінь учитель, що має добру фундаментальну фахову і загальнопедагогічну підготовку, складником якої є його відповідна правова обізнаність.

В аспекті загальної постановки питання про роль і значення правового виховання вчителя в системі його професійно-фахової освіти можна констатувати, що відповідна його правосвідомість, правова поведінка і правова культура в процесі навчально-освітньої діяльності забезпе-

чують успішне розв'язання таких важливих завдань:

— формування в учнів розуміння національних інтересів держави і усвідомлення необхідності узгоджувати їх з іншими країнами;

— розвиток ідеї про значення впливу кожного на утвердження миру й справедливих відносин між народами. Саме правові знання допомагають зрозуміти історію розвитку своєї держави, щоб знайти і своє місце в ній, віддаючи їй свої знання і працю;

— прищеплення учневі розуміння пріоритету права в суспільстві, усвідомлення необхідності керуватися його вимогами, його захистом, потреб добросовісно виконувати свої громадянські, соціальні і родинні обов'язки;

— вироблення відповідної готовності вчителя до правового виховання і навчання учнів, формування у них поваги до закону.

Правове виховання, озброюючи студентів знаннями прав і обов'язків громадян своєї країни, дозволяє формувати переконання, спонукає до дотримання певних норм дисципліни й поведінки, зміцнення установки на виконання писаних і неписаних вимог, зміцнює особу в її бажанні до свободи, певної застрахованості від будь-яких несподіванок. А тому зміст, форми, методи організації правового виховання природним шляхом можуть і повинні розв'язуватися у навчально-виховному процесі.

Правове виховання вчителя допоможе йому в майбутньому сформуванню у своїх вихованців повагу до закону, батьків, людей, бережливе ставлення до громадського майна, до рідної держави й інших держав, до духовного багатства всього людства, культурної спадщини свого народу. Правове виховання покликане пробуджувати у майбутнього педагога усвідомлення відповідальності за свою державу, яка гарантує забезпечення прав кожного громадянина, власної відповідальності за свої вчинки й у професійній діяльності [3].

Гаме вчитель покликаний здійснювати роз'яснювальну функцію, давати пояснення населенню відповідних конституційно-правових норм і інститутів, коментувати норми Конституції України, інших нормативно-правових документів. Сучасний фахівець, щоб не розгубитися і не загубитися в умовах ринкових відносин, повинен мати юридичні знання, щоб скористатись ними в пошуках можливостей самореалізації і самовираження.

Правове виховання майбутнього вчителя на сучасному етапі залишається актуальною проблемою, зумовленою соціально-економічними, політичними проблемами українського суспільства, що вимагає пошуку нових форм, методів його реалізації на етапі професійної підготовки майбутнього представника педагогічної професії.

Література

1. *Алексюк, А.М.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А.М.Алексюк. — К. : Либідь, 1998.
2. *Васильєва, М.П.* Основи педагогічної деонтології : навч. посібник / М.П. Васильєва. — Харків : Нове слово, 2003. — 200 с.
3. *Васянович, Г.П.* Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Г.П. Васянович. — Львів, 1997. — 163 с.
4. *Гриньова, В.М.* Педагогічна культура майбутнього вчителя : Навч. посібник для студентів, викладачів та вчителів / В.М. Гриньова. — Харків : ХДПУ, 1996. — 104 с.
5. *Закон України «Про освіту»* // Голос України. — 1996. — 25 квіт.
6. *Конституція України.* — К. : Преса України, 1997. — 80 с.
7. *Острогорский, А.Н.* Образование и воспитание / А.Н. Острогорский. — СПб., 1897. — С. 90.

12.02.2013